

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ**

**МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ, ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ
ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:

студент 4 курсу, групи 472,-2
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

Непийвода Роман Ярославович _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Бак Наталія Андріївна _____

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 15 від «30» травня 2023 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ...	6
1.1. Місцеве оподаткування як складова фінансової основи місцевого самоврядування	6
1.2. Характеристика інструментів місцевого оподаткування	12
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2020-2022 РОКАХ.....	19
2.1. Місцеві податки і збори в системі доходів місцевих бюджетів	19
2.2. Структурний вимір надходжень місцевих податків і зборів	25
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	35
3.1. Можливості використання європейського досвіду місцевого оподаткування у вітчизняній практиці	35
3.2. Напрямки активізації використання інструментів місцевого оподаткування в Україні.....	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Складні умови, в яких перебуває другий рік поспіль наша країна, змушують усе суспільство активізувати власні зусилля, звернути увагу на відомі речі по-новому, а також шукати внутрішні резерви для боротьби з ворогом, у тому числі на фінансовому фронті.

Фахівці з державного управління та публічних фінансів неодноразово наголошували на тому, що проведена реформа бюджетної децентралізації дозволила зміцнити підсистему місцевих фінансів України, яка в умовах війни стала важливою складовою безпеково-захисного механізму країни. Адже фінансово підсилені в попередні роки органи місцевого самоврядування, особливо тилкових територій України, змогли взяти й понести тягар відповідальності за величезну кількість додаткових повноважень і зобов'язань, покладених на них з 24 лютого 2022 року. Повноцінна реалізація такої відповідальності можлива тільки за належного рівня фінансової забезпеченості органів влади. В цьому контексті у випадку місцевого самоврядування йдеться про фінансові, насамперед, бюджетні ресурси, певна частина яких формується засобами місцевого оподаткування. В умовах воєнного стану, коли кожна гривня бюджетних ресурсів на рахунку, важливо володіти інформацією про дохідний потенціал територій, а ще більше - вміти його своєчасно та адекватно використати в суспільних інтересах.

Ступінь розробки проблематики бакалаврського дослідження. Проблематика місцевого оподаткування не є новою для вітчизняної фінансової науки та практики. Нею активно займалися велика кількість фахівців, серед яких, на нашу думку, першочергово заслуговують на увагу праці Василика О.Д., Вишневського В.П., Карпишиної Н.І., Кириленко О.П., Князькової В.Я., Кравченка В.І., Луніної І.О., Патицької Х., Сидор І.П., Чекіної В.Д., Юрія С.І., Юшка С.В. та багатьох інших науковців. Проте нові, складні для нашої держави, обставини актуалізують подальші наукові дослідження в окресленому напрямку.

Об'єкт кваліфікаційної роботи - це підсистема економічних відносин, спрямована на перерозподіл вартості валового внутрішнього продукту країни засобами місцевого оподаткування з метою формування фінансової основи місцевого самоврядування.

Предмет дослідження обмежено механізмом справляння місцевих податків і зборів, який застосовувався в Україні впродовж 2018-2022 років.

Мета кваліфікаційної роботи передбачає оцінку чинного механізму місцевого оподаткування з погляду можливостей його активізації при формуванні фінансової основи місцевого самоврядування.

Для досягнення поставленої мети зроблена спроба виконати наступні **завдання**:

- розкрити зміст місцевого оподаткування як складової фінансової основи місцевого самоврядування;
- охарактеризувати інструменти місцевого оподаткування;
- оцінити роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів;
- проаналізувати структуру надходжень місцевих податків і зборів;
- вивчити можливості використання європейського досвіду місцевого оподаткування у вітчизняній практиці;
- обґрунтувати напрямки активізації використання інструментів місцевого оподаткування в Україні.

Методологічна основа кваліфікаційної роботи - це діалектичний метод наукового пізнання. Його використання вимагає системно підходити до вивчення проблематики місцевого оподаткування. У ході виконання кваліфікаційної роботи використані загальні та спеціальні методи дослідження (наукова абстракція, історичний і графічний методи, синтез, аналіз, статистичне порівняння, групування тощо).

Інформаційна база дослідження сформована з використанням звітних даних Департаменту фінансів Чернівецької обласної державної (військової) адміністрації, а також аналітичних матеріалів Міністерства фінансів України,

Державної податкової служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, розміщених на їхніх офіційних веб-сайтах.

Структура і обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, у тому числі шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (46 найменувань) на 5 сторінках. Загальний обсяг роботи – 54 сторінки, в тому числі її основна частина - 47 сторінок, на яких є 13 рисунків і 12 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

1.1. Місцеве оподаткування як складова фінансової основи місцевого самоврядування

Сьогодні поняття місцевого самоврядування стало невід'ємною складовою політичної культури будь-якого свідомого громадянина (громадянки) України. Адже з ухваленням Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [34], а також у зв'язку з ратифікацією Європейської хартії місцевого самоврядування [9] в 1997 році відповідні процеси набули активного розвитку. Саме вони стали фундаментом і породили можливості для успішної реалізації в 2015-2021 роках реформи бюджетної децентралізації та формування громадянського суспільства, активні члени якого боронять незалежність нашої держави сьогодні.

Відповідно до статті 3 Європейської хартії місцевого самоврядування, місцеве самоврядування означає: «право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» [9]. Відмітимо, що вітчизняне законодавство ширше трактує поняття місцевого самоврядування, а саме: «правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [12, стаття 140], а також «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [34, стаття 2]. Тобто йдеться про право або органів місцевого самоврядування, або територіальної громади. Ймовірно,

двозначність такого визначення, яке міститься в чинних документах, що регламентують базові засади місцевого самоврядування, приводить до того, що в наукових дослідженнях і практичних рекомендаціях часто має місце ототожнення фінансів територіальних громад, фінансів місцевого самоврядування та фінансів органів місцевого самоврядування.

Зважаючи на те, що територіальні громади можуть здійснювати місцеве самоврядування як безпосередньо (прямо), так і через обрані жителями представницькі органи, надалі в своєму дослідженні опиратимемося на такі положення:

- 1) реалізація будь-якого права, особливо в царині публічних фінансів, потребує ресурсного забезпечення;
- 2) формування та використання ресурсного забезпечення будь-якого процесу належить до управлінської діяльності;
- 3) управлінська діяльність реалізується через суб'єктів, наділених визначеними повноваженнями.

Отже, місцеве самоврядування та необхідність його фінансового забезпечення в Україні надалі будемо розглядати через призму функціонування органів місцевого самоврядування. До таких у нашій державі належать: «сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст» [34].

Необхідність фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування – об'єктивна вимога соціально-економічного розвитку. Адже з погляду фінансової теорії, будь-який економічний суб'єкт для реалізації власних інтересів і задоволення потреб повинен мати ресурсну базу, яка в умовах товарно-грошових відносин має вартісний характер [1, с. 13]. Для місцевого самоврядування перелік таких інтересів і потреб визначається природою цього інституту, носить колективний характер і в практичній площині відображається у відповідних законодавчих нормах. Зокрема, в Україні реалізація спільних для членів територіальної громади інтересів і

потреб відбувається через виконання органами місцевого самоврядування повноважень у різних сферах і галузях [34, глава 2]. При цьому статтею 142 Конституції України визначено, за рахунок яких складових формується фінансова база виконання таких повноважень (рисунок 1.1.).

Рис. 1.1. Склад матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування в Україні [12, стаття 142]

З одного боку, фінансова основа не різноманітна (всього два складники), з іншого, доходи місцевих бюджетів – це достатньо широке коло платежів, які органи місцевого самоврядування отримують від різних суб’єктів і з різних джерел у ході реалізації бюджетних відносин. Перелік таких платежів регламентовано Бюджетним кодексом України, зокрема, його 11 главою [2]. Крім того, держава зобов’язалася фінансово підтримувати місцеве самоврядування, брати участь у формуванні доходів відповідних місцевих бюджетів [12, стаття 142]. З цією метою дохідна частина бюджетів місцевого самоврядування формується за рахунок:

- 1) податкових надходжень, які мають як загальнодержавну, так і місцеву природу свого походження;
- 2) неподаткових надходжень, отримання яких органами місцевого самоврядування – це результат перенесення державою на їхній рівень

відповідальності за виконання певних адміністративних, дозвільних та інших повноважень;

3) доходів від операцій з капіталом, складові якого сформовані, в тому числі, з урахуванням матеріальної основи місцевого самоврядування;

4) офіційних трансфертів, вагоме місце серед яких посідає цільова та нецільова фінансова допомога, що її отримують органи місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади на виконання згаданих вище конституційних положень щодо фінансових зобов'язань держави.

Формування фінансової основи місцевого самоврядування відбувається з використанням різних методів, серед яких провідне місце в сучасних умовах розвитку демократичних країн посідає метод оподаткування. Враховуючи наявну в Україні вертикаль органів влади, розподіл між її рівнями тих чи інших повноважень, прагнення до дієвості інституту місцевого самоврядування, цілком логічно в методі оподаткування виокремлювати його загальнодержавний і місцевий вектори. Перший втілює фінансові (податкові, бюджетні) повноваження центральних органів влади країни, другий – відповідно, органів місцевого самоврядування. Тому місцеве оподаткування розглядаємо як різновид методу оподаткування, тобто методу формування доходів бюджетів, властивий тільки найнижчому рівню влади в країні. Відповідно, отримані в результаті його застосування місцеві податки та збори – це невід'ємна складова фінансової основи місцевого самоврядування (рисунок 1.2.).

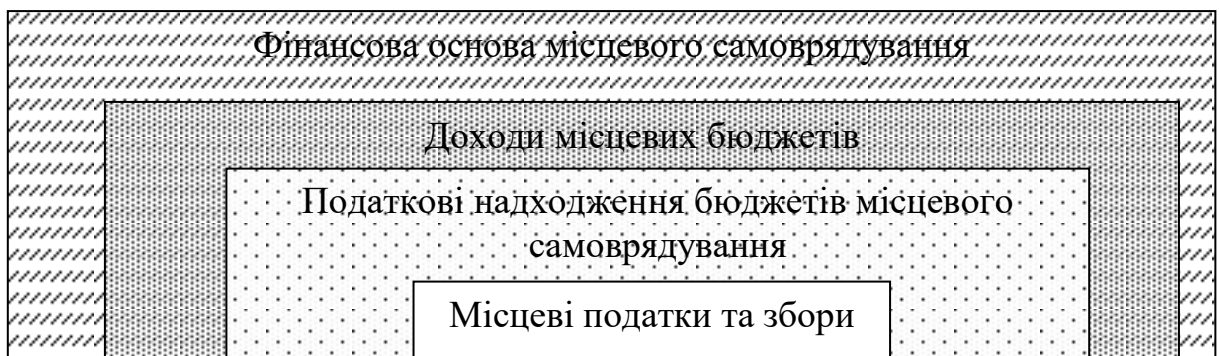

Рис. 1.2. Місцеві податки і збори як складова фінансової основи місцевого самоврядування

Застосування методу місцевого оподаткування в Україні обґрунтоване не тільки з погляду податкової теорії, але й обумовлене конституційними положеннями статті 143. Згідно з нею територіальні громади, або органи місцевого самоврядування запроваджують місцеві податки та збори. Логічним продовженням конституційних прав є стаття 69 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка фактично дублює наділення органів місцевого самоврядування податковими повноваженнями. Проте, зауважимо, такі повноваження обмежені рамками закону, тобто Податкового кодексу України, що характерно для унітарних країн.

Загалом, фінансова наука розглядає кілька моделей застосування методу місцевого оподаткування.

Перша передбачає практично повну автономію органів місцевого самоврядування при запровадженні податкових платежів. У вітчизняній практиці такі можливості узагальнені терміном «самооподаткування». Його реалізація високо приваблива для місцевого самоврядування, оскільки має безсумнівну перевагу – можливість гнучкого реагування на соціально-економічні виклики, ліпша пристосованість органів місцевого самоврядування до потреби збалансувати джерела доходів власних бюджетів із податковими можливостями їх формування та повною мірою забезпечити власну фінансову самостійність.

Проте, при всій своїй привабливості для місцевого самоврядування, перша модель місцевого оподаткування має обмежене застосування. Адже їй властиві наступні недоліки:

- ймовірність неодноразового оподаткування одних і тих самих об'єктів;
- небезпека появи інституційних відмінностей у рівні податкового тягаря та, як наслідок, небажаного руху факторів виробництва й міграції населення за межі територіальних громад;
- можливість виникнення та застосування різноманітних, не узгоджених між собою, податкових важелів та інструментів. Тоді в країні функціонуватиме нераціональна податкова система: окремі види доходів і майна можуть

обкладатися вагомими податками, інші – будуть вилучені з потенційної бази оподаткування;

- держава втратить можливість реалізувати єдину фінансово-економічну політику [15, с. 247, 248].

Друга модель місцевого оподаткування передбачає часткову податкову автономію місцевого самоврядування: центральна влада встановлює перелік місцевих податкових платежів (обов'язкових чи необов'язкових для запровадження), водночас органи місцевого самоврядування наділені правом самостійно запроваджувати податкові платежі, актуальні для територіальної громади.

За третьої моделі органи місцевого самоврядування запроваджують податкові платежі згідно з визначеним центральною владою переліком. Ця модель реалізується за одним з трьох напрямків:

- 1) усі елементи механізму місцевого оподаткування регламентує закон;
- 2) загальнодержавний закон визначає базу оподаткування та граничні ставки, рішення органу місцевого самоврядування – всі інші елементи;
- 3) загальнодержавним законом визначено перелік місцевих податків і зборів, а конкретика механізму їх застосування поелементно – це компетенція органів місцевого самоврядування.

Оскільки центральний рівень влади в цій моделі регламентує перелік місцевих податків і зборів, його окремим повноваженням може бути (чи ні) накладання на органи місцевого самоврядування обов'язку ввести в територіальних громадах відповідні податкові платежі.

Вважаємо, що кожній з моделей місцевого оподаткування властиві переваги та недоліки. Їхнє застосування – це похідна від втіленої в країні моделі державного управління. Кожна з них передбачає певний рівень автономії місцевого самоврядування, зумовлений історичними традиціями, національними особливостями, територіальним устроєм, рівнем соціально-економічного розвитку, інституційної спроможності суспільства тощо. Проте кожна з описаних моделей, при її належному застосуванні, приводить до

посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування. Ступінь такої спроможності – це результат використання конкретних інструментів місцевого оподаткування.

1.2. Характеристика інструментів місцевого оподаткування

Інструменти місцевого оподаткування – це конкретні місцеві податки та збори, які формують частину податкових надходжень бюджетів місцевого самоврядування. Оскільки йдеться про фінансову основу місцевого самоврядування, відповідні податкові інструменти повинні бути надійними та дієвими. Тому при запровадженні місцевих податків і зборів слід відштовхуватися від прийнятих у фінансовій науці критеріїв їх прийнятності (рисунок 1.3.).

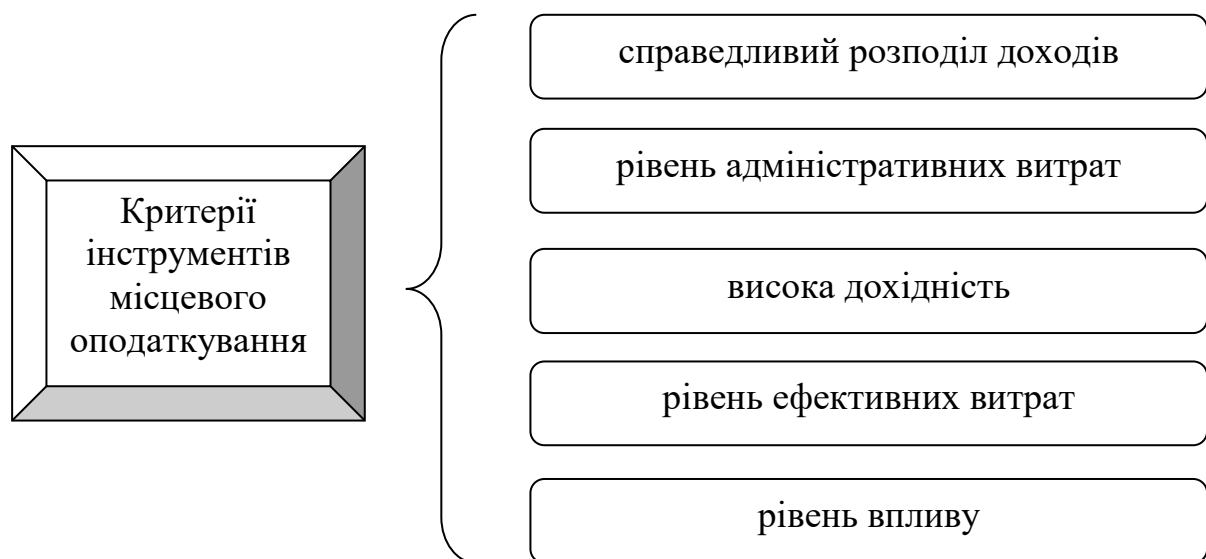

Рис. 1.3. Критерії інструментів місцевого оподаткування

Критерій справедливого розподілу доходів передбачає необхідність полегшення фіскального тягаря, який утворюють місцеві податки та збори, для малозабезпечених членів територіальних громад.

Водночас, органи місцевого самоврядування об'єктивно змушені запроваджувати такі місцеві податкові платежі, щоб їхнє справляння було

високорентабельним з позиції витрат на відповідні процедури адміністрування (критерій рівня адміністративних витрат).

Будь-який податок за своїм змістом призначений, насамперед, для виконання фіскальної функції. Тому, згідно з критерієм дохідності, механізм справляння місцевих податків і зборів повинен містити потенціал максимізації доходів бюджетів місцевого самоврядування.

Високий рівень дохідної спроможності місцевого самоврядування корелює з його можливостями фінансувати потреби територіальних громад. При цьому не всі видатки місцевих бюджетів мають продуктивний характер. Тому практичне втілення критерію рівня ефективних витрат пов'язане з раціональним місцевим оподаткуванням доходів суб'єктів господарювання. Витрати останніх на сплату місцевих податків і зборів не повинні бути більшими, ніж вигода, яку отримують представники бізнесу, користуючись місцевими суспільними послугами.

Аналогічно, місцеве оподаткування не повинно видозмінювати соціально-економічну поведінку членів територіальної громади, зокрема, провокуючи переміщення особистої податкової бази з однієї території на іншу, або ж приховуючи чи знищуючи таку.

Крім означених (рис. 1.3.), інструменти місцевого оподаткування повинні задовольняти такі вимоги:

- незначні коливання в розмірах їх надходжень протягом бюджетного року;
- відповідність надходжень від місцевого оподаткування рівню економічного розвитку територіальної громади;
- джерела місцевого оподаткування – це тільки місцева база потенційних об'єктів оподаткування;
- взаємозалежність рівнів місцевого оподаткування та якості місцевих публічних послуг;
- здійснення впливу на різносторонній розвиток територіальної економіки;

- гнучкість у застосуванні ставок місцевих податкових платежів [8, с. 506-507].

Відповідність інструментів місцевого оподаткування означеним критеріям забезпечується не одразу, з моменту ухвалення відповідних законодавчих рішень, а поступово, еволюційним шляхом. Зокрема, в Україні такий шлях прокладено через наступні етапи:

перший – грудень 1990 р., Закон України «Про місцеві Ради, місцеве та регіональне самоврядування»: визначення права місцевих рад на запровадження місцевих податків і зборів на відповідній території;

другий – травень 1993 р., Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори»: регламентування справляння 17 місцевих податкових платежів [35];

третій – червень 1997 р., нова редакція Закону України «Про систему оподаткування»: регламентування справляння 14 місцевих зборів і двох місцевих податків [36];

четвертий – січень 2011 р., Податковий кодекс України: регламентування справляння двох місцевих податків і трьох місцевих зборів;

п'ятий – січень 2015 р. (до сьогодні), нова редакція Податкового кодексу України: регламентування справляння двох місцевих податків і трьох місцевих зборів [26] (рисунок 1.4.). Зауважимо, що податок на майно має синтетичний характер, тобто до його складу входять три різнорідні платежі. Незважаючи на те, що їхній об'єкт оподаткування однакової природи – майно (нерухоме, або рухоме), проте в механізмі застосування можна виокремити суттєві відмінності. На наш погляд, вони відіграють важливу роль. Адже практичне застосування конкретної моделі місцевого оподаткування та її результативність (фіскальна й регулююча) залежать від потенціалу інструментарію, закладеного в неї національним законодавством.

Згідно з чинним податковим законодавством України інструменти місцевого оподаткування містять такі вагомі важелі впливу на платників:

- 1) об'єкт, суб'єкт, база місцевого податку чи збору та його податковий період (визначено загальнодержавним законодавством [26]);
- 2) ставки, обмежена можливість диференціювати які надана органам місцевого самоврядування;
- 3) пільги, надання яких органами місцевого самоврядування також повинно відбуватися в межах, визначених Податковим кодексом України.

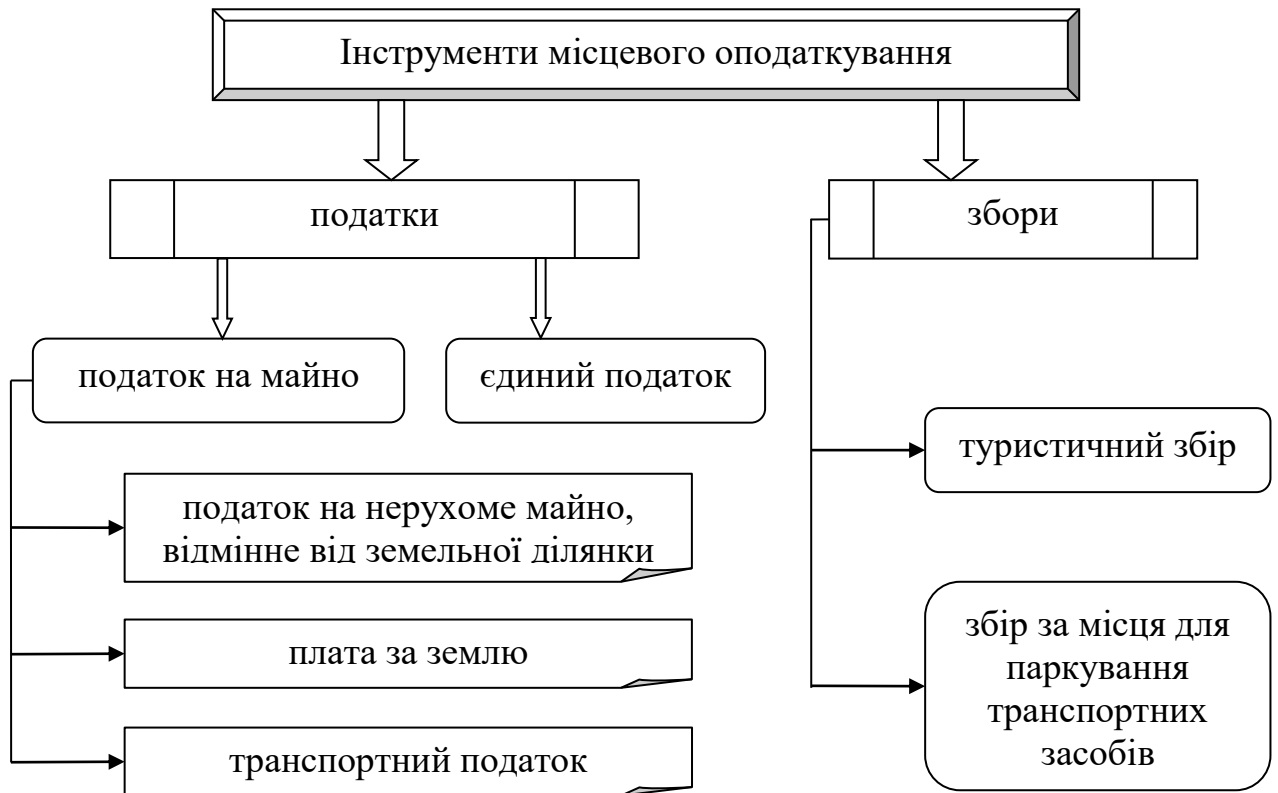

Рис. 1.4. Склад інструментів місцевого оподаткування
(станом на травень 2023 року)

Конкретизація відповідних важелів механізму застосування місцевих податків і зборів наведена у таблицях 1.1., 1.2.

Таблиця 1.1

Базові характеристики важелів місцевих податків

Назва важелю	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	Плата за землю	Транспортний податок
суб'єкт	власник об'єкту житлової чи	власник земельної ділянки,	власник зареєстрованого в

	нежитлової нерухомості	землекористувач	Україні легкового автомобілю, який є об'єктом податку
об'єкт	об'єкт житлової чи нежитлової нерухомості або його частка	земельна ділянка, або земельна частка (пай)	легковий автомобіль: - не більше 5 років з року випуску; - середньоринкова вартість - понад 375 розмірів МЗП*
база	загальна площа об'єкта чи частки житлової та нежитлової нерухомості	площа, або нормативна грошова оцінка земельної ділянки	кількість легкових автомобілів
ставки	відносні	специфічні; адвалорні	25,0 тис. грн.
податковий період	календарний рік		

*МЗП - мінімальна заробітна плата, встановлена законом на 1 січня звітного року

Таблиця 1.2

Базові характеристики важелів місцевих зборів

Назва важелю	Збір за місця для паркування транспортних засобів	Туристичний збір
суб'єкт	суб'єкт господарювання, який забезпечує паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках	суб'єкт господарювання, що надає послуги з тимчасового проживання
об'єкт	земельна ділянка, спеціально відведена для паркування транспортних засобів; комунальні гаражі, стоянки, паркінги	послуги з тимчасового проживання громадян
база	площа земельної ділянки, комунальних гаражів, стоянок, паркінгів	вартість послуг з тимчасового проживання (без ПДВ)
ставки	відносні	адвалорні
податковий період	календарний квартал	

*реальним платником туристичного збору є особа, яка отримує від податкового агента послуги з тимчасового проживання на відповідній території

Деталізуючи інформацію про інструменти місцевого оподаткування, зауважимо їх переважно прямий характер, за винятком туристичного збору. По цьому місцевому платежу окремо слід виділяти номінального платника - суб'єкта, який сплачує туристичний збір до місцевого бюджету, та реального платника – особу, що оплачує вартість послуги з тимчасового проживання, яка включає, крім інших складових, розмір збору.

Конкретизація інформації про важелі місцевих податків і зборів має абсолютно практичне значення. Саме від них залежить кінцевий результат – сума доходів, які отримує місцевий бюджет у результаті місцевого оподаткування. Звичайно, кожен орган влади прагне максимізувати податкові надходження місцевого бюджету. Проте органи місцевого самоврядування, крім інших факторів, зобов'язані враховувати в своїх прогностичних і планових розрахунках потенційні втрати від місцевого оподаткування, зумовлені наданням пільг з відповідних податків і зборів загальнодержавним законодавством (таблиці 1.3., 1.4.).

Таблиця 1.3

Передбачені законодавством пільги з податку на нерухоме майно,
відмінне від земельної ділянки, для фізичних осіб

Об'єкти житлової нерухомості, або їх частки	Неоподатковувана площа, кв. м
квартира	60
житловий будинок	120
квартира та житловий будинок	180

Таблиця 1.4

Пільги із земельного податку для фізичних осіб

Категорія громадян	Цільове призначення земельної ділянки	Неоподатковувана площа земельної ділянки, га
- інваліди першої та другої групи - батьки (вихователі) трьох і більше дітей віком до 18 років - пенсіонери (за віком) - ветерани війни	ведення особистого селянського господарства	2
	присадибна ділянка	у місті – 0,1 у селищі – 0,15 у селі – 0,25

- особи, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС		
	індивідуальне дачне будівництво	0,1
	будівництво індивідуальних гаражів	0,01
	ведення садівництва	0,12

Звичайно, органи місцевого самоврядування в Україні мають можливість запровадити додаткові пільги, а також, у межах граничного показника, диференціювати ставки місцевих податків і зборів. Проте така управлінська активність має своїм наслідком зменшення доходів місцевих бюджетів, відповідно, послаблення фінансової основи місцевого самоврядування. Тому ступінь реалізації зазначених бюджетно-податкових повноважень органів місцевого самоврядування значною мірою визначається роллю надходжень від місцевого оподаткування в загальному обсязі доходів їхніх бюджетів.

РОЗДІЛ 2
РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ФОРМУВАННЯ
ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2020-2022 РОКАХ

2.1. Місцеві податки і збори в системі доходів місцевих бюджетів

Виявлення ролі місцевого оподаткування у забезпеченні фінансової основи місцевого самоврядування потребує аналізу та оцінки ряду бюджетних показників. Згідно з бюджетною класифікацією доходів державного бюджету, місцеві податки та збори належать до групи їх податкових надходжень, формуючи дохідну базу місцевих бюджетів і зведеного бюджету країни в цілому (таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1

Показники ролі місцевих податків і зборів у формуванні дохідної бази бюджетів в Україні в 2020-2022 роках

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Надходження від місцевого оподаткування, млрд. грн.	75,7	89,9	84,3
Темп росту надходжень від місцевого оподаткування, % до попереднього року	102,8	118,8	93,8
Доходи зведеного бюджету України, млрд. грн.	1376,7	1662,2	2196,3
Частка надходжень від місцевого оподаткування в доходах зведеного бюджету України, %	5,5	5,4	3,8
Доходи місцевих бюджетів України, всього, млрд. грн.	471,5	580,7	555,1
Частка надходжень від місцевого оподаткування в доходах місцевих бюджетів України, всього, %	16,1	15,5	15,2
Доходи місцевих бюджетів України, без урахування міжбюджетних трансфертів, млрд. грн.	311,3	365,3	418,3
Частка надходжень від місцевого оподаткування в доходах місцевих бюджетів України, без урахування міжбюджетних трансфертів, %	24,3	24,6	20,1

Аналізуючи дані, наведені в табл. 2.1., слід відмітити наступне:

1) надходження від місцевого оподаткування зросли на 16,0 млрд. грн. (2021 рік), а потім зменшилися на 25,0 млрд. грн. (2022 рік);

2) у дохідній частині зведеного бюджету України надходження від місцевого оподаткування склали від 3,8% (2022 рік) до 5,5% (2020 рік);

3) аналогічний показник по місцевих бюджетах варіювався від 15,2% до 16,1% (з урахуванням усіх доходів) і від 20,1% до 24,6% (без урахування міжбюджетних трансфертів);

4) по всіх групах показників частки надходжень від місцевого оподаткування відмічаємо негативну тенденцію до зменшення його ролі при формуванні доходів як місцевих, так і зведеного бюджетів України.

Узагальнення виявлених даних дозволяє зазначити фактори впливу на таку ситуацію. Об'єктивно, на перший план виходить фактор відкритої агресії росії проти України з усіма його наслідками:

1) звуження кола платників податків, у тому числі суб'єктів місцевих податків і зборів;

2) втрата об'єктів місцевого оподаткування (насамперед, транспортних засобів, нерухомості, відмінної від земельної ділянки), або різке зменшення їхньої кількості (послуг з тимчасового проживання туристів);

3) внесення змін до Податкового кодексу України та надання широкого кола пільг суб'єктам місцевих податків на період дії воєнного стану та після нього [31].

Проте, з урахуванням чи без фактору воєнних дій, очевидними є відмінності в ступені впливу місцевого оподаткування на формування фінансової основи місцевого самоврядування на різних територіях України. Тому деталізуємо відповідну інформацію за даними зведеного бюджету Чернівецької області. Відмітимо, що він включає показники наступних місцевих бюджетів:

- Чернівецького обласного;

- трьох районних (Вижницького, Дністровського, Чернівецького);

- 52 бюджетів територіальних громад (у тому числі, 11 міських і 41 сільських територіальних громад).

Згідно з чинним законодавством, саме органи самоврядування останніх наділені правом запроваджувати місцеві податки та збори. Реалізація такого права призвела до акумулювання ними від 916,3 млн грн (2020 рік) до 1165,6 млн грн (2022 рік) додаткових надходжень у місцеві бюджети (рисунк 2.1.).

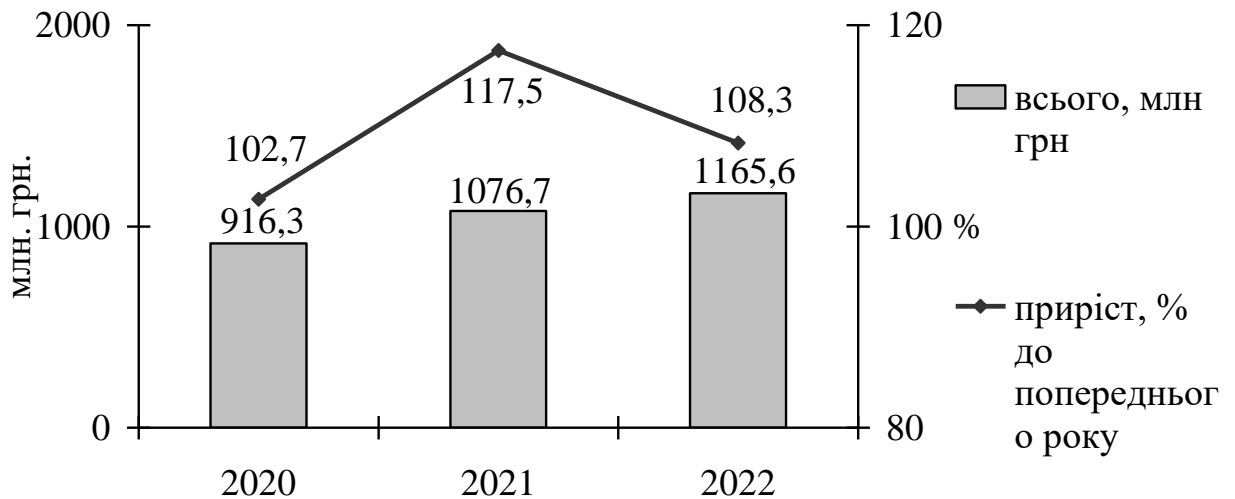

Рис. 2.1. Показники надходжень від місцевого оподаткування до місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2022 роках

Відмітимо щорічне зростання як абсолютних, так і відносних показників доходів від місцевого оподаткування. Хоча найбільший приріст +17,5% (2021 рік) зменшився до +8,3% (2022 рік), проте в цілому ситуація з місцевим оподаткуванням суттєво відрізняється від загальноукраїнського стану справ (див. табл. 2.1.). Іншими словами, на щастя, фактор воєнного стану в Чернівецькій (тиловій щодо фронту) області не подіяв у 2022 році повною мірою.

Результативність формування доходів місцевого самоврядування залежить і від успішності заходів з управління бюджетними потоками коштів. Йдеться про достовірність планових розрахунків бюджетних показників з наступним забезпеченням їх виконання. По місцевих податках і зборах ситуація характеризується даними, наведеними на рисунку 2.2.

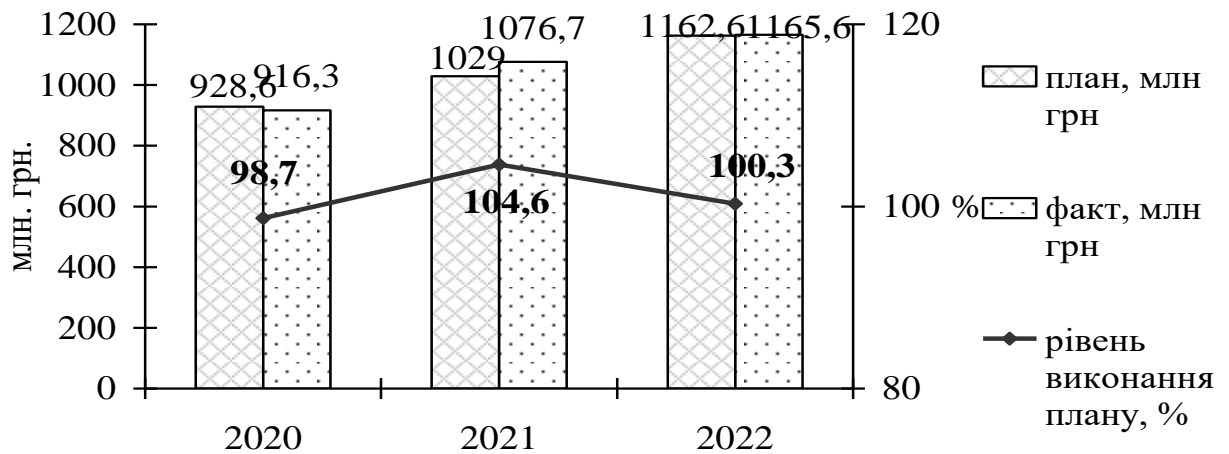

Рис. 2.2. Рівень виконання плану з надходжень від місцевого оподаткування до місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2022 роках

Найліпшою ситуація з виконанням планових показників місцевого оподаткування в Чернівецькій області була в 2021 році, коли приріст до запланованого рівня склав 4,6%; найгіршою - в 2020 році, коли недовиконання склало 1,3%. В цілому негативні бюджетно-податкові тенденції 2020 року, на нашу думку, насамперед, зумовлені впливом пандемії COVID-19 з її наслідками:

- локдаун (призупинення чи взагалі припинення господарської діяльності багатьма суб'єктами);
- надання центральними органами влади додаткових податкових пільг [30];
- зниження рівня добробуту громадян, їхніх доходів;
- зростання розмірів податкового боргу.

Тому вважаємо в цілому достатньо хорошою роботу органів місцевого самоврядування в Чернівецькій області по формуванню бюджетних ресурсів засобами місцевого оподаткування.

Така діяльність безпосередньо впливає на забезпечення певної частини фінансової основи місцевого самоврядування. Вагомість місцевих податків і зборів для місцевого самоврядування в Чернівецькій області можемо виявити за допомогою даних, наведених у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники ролі місцевих податків і зборів у формуванні дохідної бази місцевих бюджетів у Чернівецькій області в 2020-2022 роках

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Надходження від місцевого оподаткування, млн грн	916,3	1076,7	1165,6
Доходи місцевих бюджетів, всього, млн грн	8767,3	9849,0	10519,8
Частка надходжень від місцевого оподаткування в доходах місцевих бюджетів, всього, %	10,5	10,9	11,1
Доходи місцевих бюджетів, без урахування міжбюджетних трансфертів, млн грн	3964,4	4773,7	4153,1
Частка надходжень від місцевого оподаткування в доходах місцевих бюджетів, без урахування міжбюджетних трансфертів, %	23,1	22,6	28,1
Податкові надходження місцевих бюджетів, млн грн	3486,5	4152,2	5608,3
Частка надходжень від місцевого оподаткування в податкових надходженнях місцевих бюджетів, %	26,2	25,9	20,8

Аналізуючи дані, наведені в табл. 2.2., слід відмітити, що частка надходжень від місцевого оподаткування була різною і з різною тенденцією, залежно від бази порівняння, а саме:

- загалом у доходах місцевих бюджетів вона зросла з 10,5% (2020 рік) до 11,1% (2022 рік);

- розрахунки без урахування міжбюджетних трансфертів відобразили нерівномірність динаміки: зменшення до 22,6% частки в 2021 році з наступним збільшенням до 28,1%;

- у податкових надходженнях спостерігалось постійне зменшення частки: з 26,2% (2020 рік) до 20,8% (2022 рік).

Об'єктивно, виявлені відмінності зумовлені базою порівняння та змінами в її складі:

- зменшення обсягу власних і прирівняних до них доходів місцевих бюджетів Чернівецької області в 2022 році на 620,6 млн грн в порівнянні з попереднім роком (табл. 2.2.);

- натомість, у тому ж періоді збільшення розміру податкових надходжень на 1456,1 млн грн. Останнє зростання зафіксовано, насамперед, за рахунок

приросту податку на доходи фізичних осіб (далі - ПДФО) на 1349,8 млн грн, яке відбулося через збільшення розмірів грошового забезпечення військовослужбовців у зв'язку з війною.

Надходження від місцевого оподаткування не мають цільового призначення, тому, згідно з Бюджетним кодексом України, вони в повному обсязі зараховуються до загального фонду місцевих бюджетів. Такий підхід дозволяє органам місцевого самоврядування витратити бюджетний ресурс, отриманий від місцевого оподаткування, на будь-які потреби територіальних громад (у рамках чинного законодавства). Можна стверджувати, що він повною мірою сприяє розвитку фінансової самостійності місцевого самоврядування в Україні. Проте масштаби відповідного впливу поки що не є достатньо вагомими: не більше 12,2% в цілому по загальному фонду та 25,2% - по загальному фонду без урахування міжбюджетних трансфертів (рисунок 2.3.).

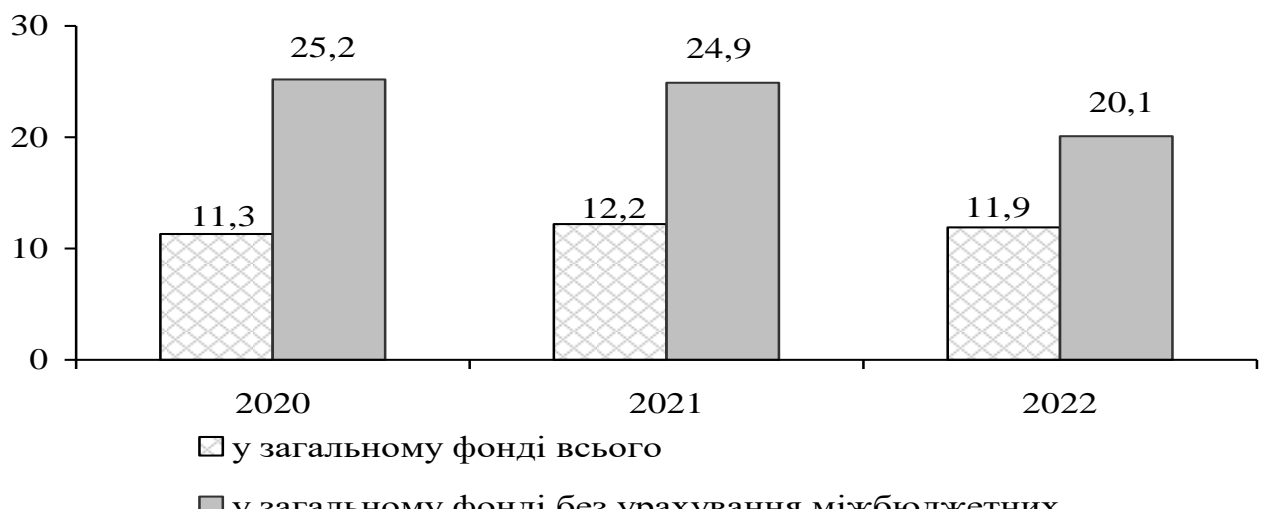

Рис. 2.3. Частка доходів від місцевого оподаткування в доходах загального фонду місцевих бюджетів Чернівецької області в 2020-2022 роках, %

Крім того, спостерігається тенденція до зменшення означеного впливу протягом 2020-2022 років з причин, про які мова йшла вище.

Отже, роль місцевого оподаткування у формуванні фінансової основи місцевого самоврядування в Україні загалом і Чернівецькій області зокрема зумовлена першочерговим впливом двох надпотужних форс-мажорних

факторів: пандемія COVID-19 та відкрита агресія росії проти України з усіма наслідками, які вони зумовили.

2.2. Структурний вимір надходжень місцевих податків і зборів

Щоб мати обґрунтовані підстави для висновків про потенціал ролі місцевого оподаткування при формуванні фінансової основи місцевого самоврядування, слід більш детально проаналізувати поелементну вагу його інструментів у формуванні доходів місцевих бюджетів. З цією метою використаємо дані, наведені на рисунку 2.4.

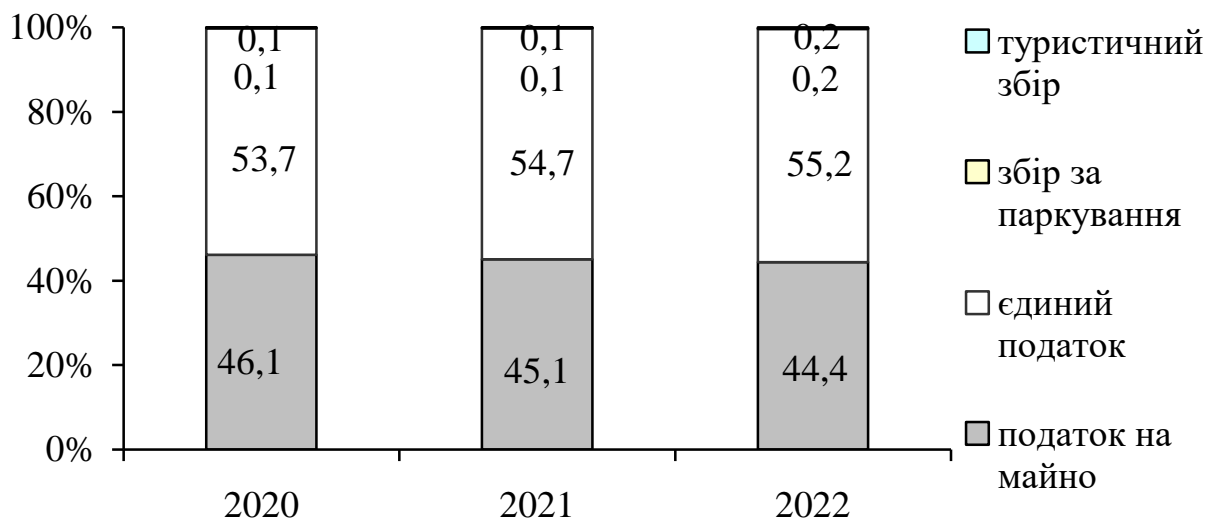

Рис. 2.4. Структура місцевих податків і зборів, які є доходами місцевих бюджетів Чернівецької області, в 2020-2022 роках, %

Зауважимо, що структура місцевих податків і зборів, які є доходами місцевих бюджетів Чернівецької області, протягом 2020-2022 років змінилася незначно на користь єдиного податку. Його частка зросла з 53,7% (2020 рік) до 55,2% (2022 рік). Відповідно, на 1,7% зменшилася частка єдиного податку та на 0,1% зросла частка обох місцевих зборів.

Такі структурні зміни, в свою чергу, зумовлені зміною частки окремих складових податку на майно (рисунок 2.5.).

Так, протягом 2020-2022 років у податку на майно зменшилася частка найменш вагомого транспортного податку - до 0,2% усього його обсягу, а

також найбільш вагомої плати за землю - до 79,3%, відповідно. Натомість, зросла частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, - з 14,4% (2020 рік) до 20,5% (2022 рік).

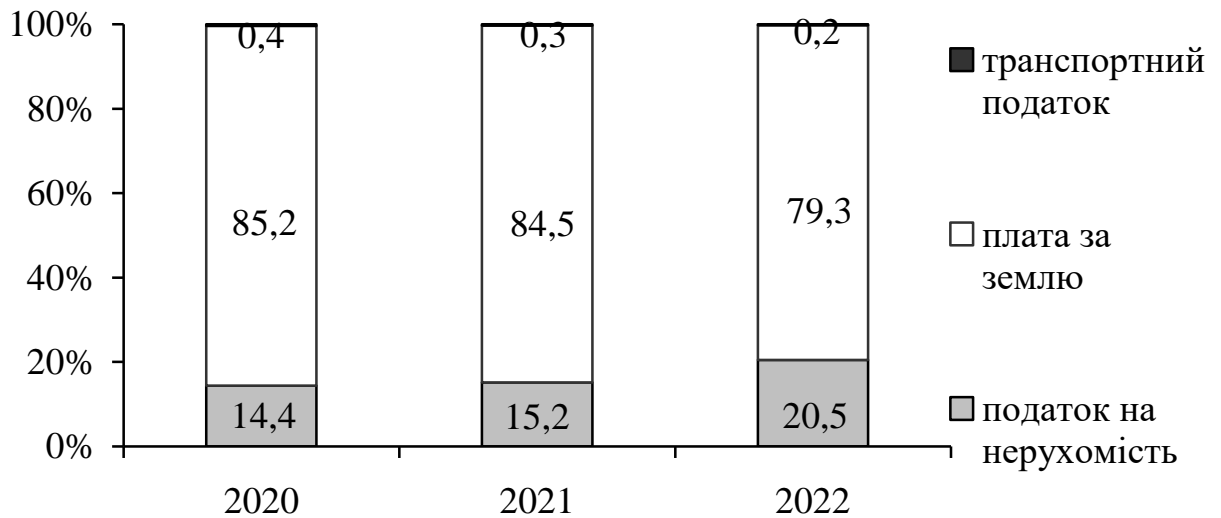

Рис. 2.5. Структура податку на майно, який є доходом місцевих бюджетів Чернівецької області, в 2020-2022 роках, %

Відповідь на питання щодо причин таких структурних змін потребує дослідження показників кожного з місцевих податків і зборів.

Аналізуючи дані надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (далі - податку на нерухомість), відмітимо загалом позитивну його динаміку по всіх показниках (таблиця 2.3.). Особливо виокремлюється показник приросту його надходжень у 2022 році +43,7% до попереднього року.

Таблиця 2.3

Показники податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як джерела доходів місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2022 роки

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, всього			
план, млн грн	55,4	70,9	98,2
факт, млн грн	60,9	73,9	106,2
рівень виконання плану, %	109,9	104,2	108,1
приріст, % до попереднього року	121,1	121,3	143,7
у тому числі: сплачений юридичними особами за житлову нерухомість			
план, млн грн	1,4	1,4	1,5
факт, млн грн	1,2	1,4	1,4

рівень виконання плану, %	116,1	104,4	106,3
приріст, % до попереднього року	112,5	98,7	105,3
частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, %	2,3	1,9	1,4
у тому числі: сплачений фізичними особами за житлову нерухомість			
план, млн грн	10,9	12,8	14,9
факт, млн грн	11,5	12,9	12,4
рівень виконання плану, %	105,2	100,8	83,2
приріст, % до попереднього року	117,1	112,5	96,1
частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, %	18,8	17,5	11,7
у тому числі: сплачений юридичними особами за нежитлову нерухомість			
план, млн грн	25,4	30,5	53,3
факт, млн грн	25,7	31,7	61,9
рівень виконання плану, %	101,2	103,9	116,1
приріст, % до попереднього року	104,5	123,3	195,36
частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, %	42,1	42,9	58,3
у тому числі: сплачений фізичними особами за нежитлову нерухомість			
план, млн грн	17,8	26,2	28,6
факт, млн грн	22,3	27,8	30,4
рівень виконання плану, %	125,3	106,1	106,3
приріст, % до попереднього року	152,7	124,7	109,4
частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, %	36,6	33,6	28,6

Забезпечити зростання як абсолютних, так і відносних показників по податку на нерухомість органам місцевого самоврядування в Чернівецькій області вдалося, насамперед, завдяки його справлянню з об'єктів нежитлової нерухомості (рисунок 2.6.). Щорічно відбувалося кількісне поліпшення показників рівня виконання плану та приросту відповідних надходжень, особливо з юридичних осіб у 2022 році. Незважаючи на умови воєнного стану, обсяг податку на нерухомість з юридичних осіб за нежитлові об'єкти збільшився майже вдвоє, до 61,9 млн. грн. (табл. 2.3.). Ймовірно, цей фактор є провідним у зміні структури надходження податку на нерухомість за його платниками на користь юридичних осіб (рисунок 2.7.).

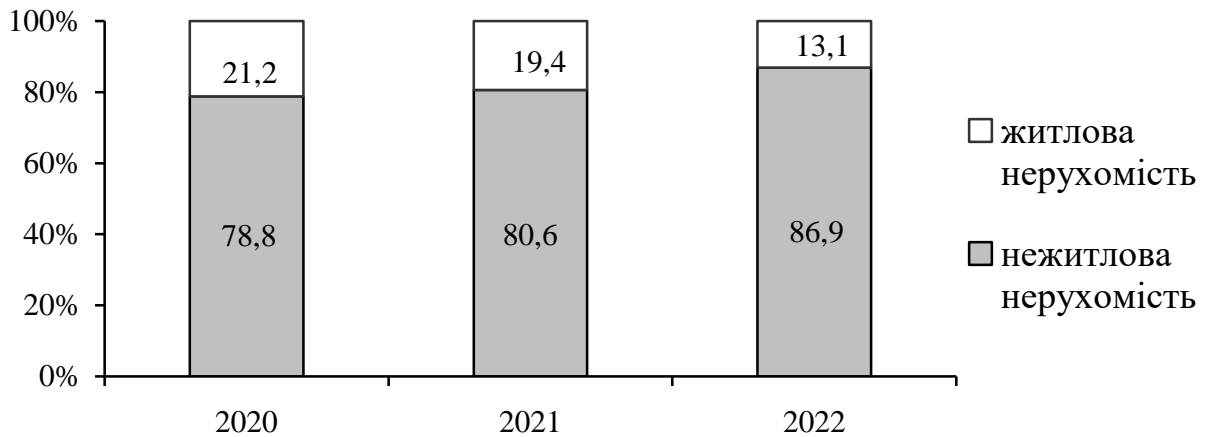

Рис. 2.6. Структура податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як джерела доходів місцевих бюджетів Чернівецької області, в 2020-2022 роках за об'єктом оподаткування, %

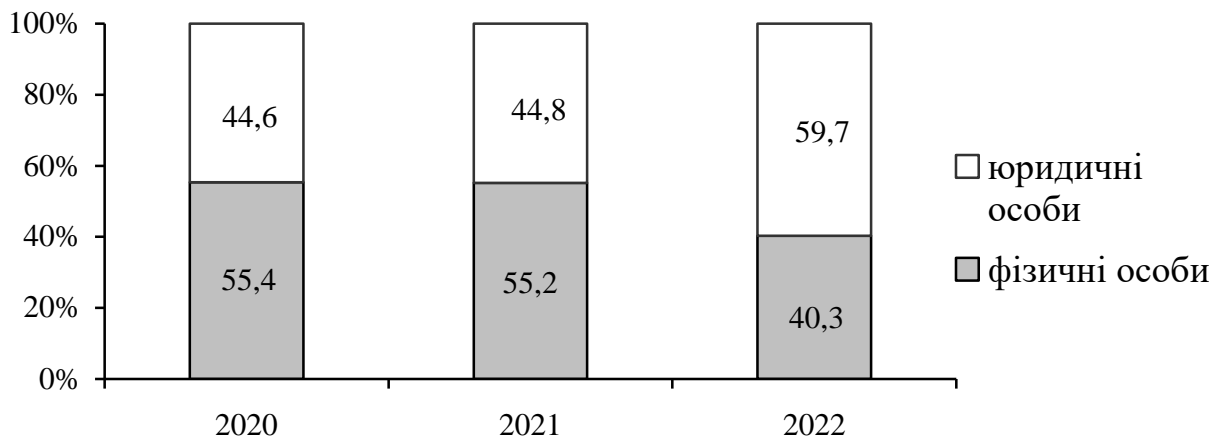

Рис. 2.7. Структура податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як джерела доходів місцевих бюджетів Чернівецької області, в 2020-2022 роках за платниками, %

Виявлені показники, вважаємо, - це наслідок зростання потреби у комерційних площах для суб'єктів господарювання, для яких Чернівецька область приваблива з погляду розміщення бізнесу в умовах війни.

Негативним фактом справляння податку на нерухомість стало погіршення його показників по об'єктах житлової нерухомості, власниками яких є громадяни. В 2022 році по цій статті доходів місцевих бюджетів недоотримано 2,5 млн грн, або 16,8% від запланованих обсягів, що призвело до погіршення динаміки на 3,9% у порівнянні з попереднім роком (див. табл. 2.3.). На наш погляд, цьому посприяло призупинення справляння штрафів за порушення відповідного податкового законодавства на період воєнного стану, а також

міграція певної частини місцевого населення - власників нерухомості за кордон при невиконаних податкових зобов'язаннях.

У порівнянні з показниками надходження податку на нерухомість (див. табл. 2.3.), аналогічні дані по платі за землю вважаємо гіршими (таблиця 2.4.), а саме:

Таблиця 2.4

Показники плати за землю як джерела доходів місцевих бюджетів
Чернівецької області за 2020-2022 роки

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Плата за землю, всього			
план, млн грн	357,1	392,4	422,7
факт, млн грн	359,9	409,7	410,5
рівень виконання плану, %	100,8	104,4	97,1
приріст, % до попереднього року	101,8	113,8	100,2
у тому числі: земельний податок юридичних осіб			
план, млн грн	121,7	131,9	135,3
факт, млн грн	123,6	137,9	123,8
рівень виконання плану, %	101,6	104,5	91,5
приріст, % до попереднього року	107,5	111,6	89,8
у тому числі: земельний податок фізичних осіб			
план, млн грн	52,6	62,5	68,9
факт, млн грн	56,7	66,6	73,7
рівень виконання плану, %	107,8	106,6	107,0
приріст, % до попереднього року	112,3	117,5	110,7
у тому числі: орендна плата за землю юридичних осіб			
план, млн грн	129,4	141,9	158,2
факт, млн грн	128,0	148,2	153,1
рівень виконання плану, %	98,9	104,4	96,8
приріст, % до попереднього року	95,8	115,8	103,3
у тому числі: орендна плата за землю фізичних осіб			
план, млн грн	53,4	56,1	60,3
факт, млн грн	51,6	57,0	59,9
рівень виконання плану, %	96,6	101,6	99,3
приріст, % до попереднього року	95,0	110,5	105,1

- у 2022 році не виконані планові показники з плати за землю на 12,2 млн грн, або на 2,9%, за рахунок неповної сплати земельного податку юридичними

особами (-8,5% до плану), орендної плати за землю юридичними (-3,2%, відповідно) та фізичними (-0,7%) особами;

- у 2022 році юридичні особи сплатили на 14,1 млн грн менше земельного податку, ніж у 2021 році;

- у 2020 році була негативною динаміка надходження орендної плати за землю та, відповідно, невиконання планових показників по обох групах її платників.

Ситуацію в 2020 році можна пояснити об'єктивними обставинами, про які мова йшла вище (COVID-19). Проте, за незмінності площі земельних ділянок, які перебувають у власності громадян і юридичних осіб, потрібно вести мову про поліпшення адміністрування плати за землю, яка, незважаючи на воєнний стан, залишається другим за вагомістю місцевим податковим платежем для органів місцевого самоврядування Чернівецької області (див. рис. 2.4., 2.5.). При цьому перший акцент слід робити на налагодженні взаємодії з платниками податку - суб'єктами господарювання, вклад яких у надходження плати за землю становив не менше, ніж 67,5% за останні три роки (рисунок 2.8.).

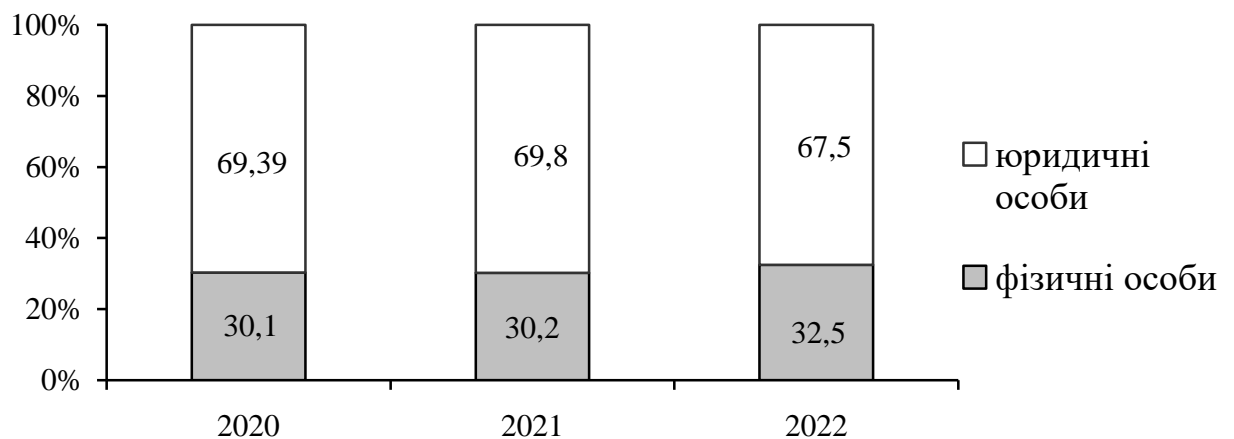

Рис. 2.8. Структура плати за землю як джерела доходів місцевих бюджетів Чернівецької області, в 2020-2022 роках за платниками, %

У складі податку на майно найгіршими є результати справляння транспортного податку (таблиця 2.5.). Хоча тільки в 2022 році не було виконано план з його надходження до місцевих бюджетів Чернівецької області на 6,4%, проте і самі розміри надходжень, і показники їх динаміки вказують на

абсолютну недієвість транспортного податку як джерела формування фінансової основи місцевого самоврядування.

Таблиця 2.5

Показники транспортного податку як джерела доходів місцевих бюджетів Чернівецької області за 2020-2022 роки

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Транспортний податок, усього			
план, тис грн	1381,1	1272,8	1117,0
факт, тис грн	1709,7	1406,7	934,3
рівень виконання плану, %	123,8	110,5	83,6
приріст, % до попереднього року	66,9	82,3	66,4
у тому числі: з юридичних осіб			
план, тис грн	489,5	1002,0	873,8
факт, тис грн	968,2	1075,0	825,3
рівень виконання плану, %	197,8	107,3	94,4
приріст, % до попереднього року	118,3	111,1	76,7
у тому числі: з фізичних осіб			
план, тис грн	891,6	270,8	243,2
факт, тис грн	741,5	331,7	109,0
рівень виконання плану, %	83,1	122,5	44,8
приріст, % до попереднього року	42,7	44,7	32,9

Крім того, зменшення вкладу громадян у підсумковий результат справляння транспортного податку з 43,4% (2020 рік) до 11,7% (2022 рік) (рисунок 2.9.) одночасно вказує на вплив двох факторів:

- 1) відносне погіршення рівня добробуту населення, яке не може дозволити придбання дороговартісних транспортних засобів;
- 2) оптимізація оподаткування шляхом реєстрації відповідних об'єктів оподаткування на юридичних осіб.

На противагу транспортному, єдиний податок формує переважну частку надходжень від місцевого оподаткування в Чернівецькій області (див. рис. 2.4.). При цьому його переважаючими платниками залишаються фізичні особи. Громадяни забезпечували не менше 80,0% усіх надходжень єдиного податку протягом трьох минулих років (таблиця 2.6.). Тому ця група платників потребує підвищеної уваги як з боку контролюючих органів, так і з боку органів

місцевого самоврядування, щодо виконання податкових зобов'язань у запланованому обсязі. Адже в минулих періодах жодного разу не було досягнуто виконання плану з надходження єдиного податку від фізичних осіб. Особливе недовиконання спостерігалось в 2021 році - 82,8 млн грн, або -14,7% до плану.

Таблиця 2.6

Показники єдиного податку як джерела доходів місцевих бюджетів
Чернівецької області за 2020-2022 роки

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Єдиний податок, усього			
план, млн грн	511,9	561,8	636,9
факт, млн грн	492,0	588,9	643,0
рівень виконання плану, %	96,1	104,8	101,0
приріст, % до попереднього року	101,8	119,7	109,2
частка єдиного податку, %	12,1	12,4	14,4
у тому числі: з юридичних осіб			
план, млн грн	63,6	66,1	73,3
факт, млн грн	59,7	73,2	92,8
рівень виконання плану, %	93,9	110,7	126,5
приріст, % до попереднього року	93,4	122,6	126,8
частка єдиного податку, %	80,0	81,4	80,1
у тому числі: з фізичних осіб			
план, млн грн	410,5	562,3	528,9
факт, млн грн	393,7	479,5	515,3
рівень виконання плану, %	95,9	85,3	97,4
приріст, % до попереднього року	103,6	121,8	107,5
у тому числі: із сільськогосподарських товаровиробників (четверта група)			
план, млн грн	37,8	33,4	34,7
факт, млн грн	38,6	36,1	34,9
рівень виконання плану, %	102,1	108,1	100,6
приріст, % до попереднього року	98,2	93,5	96,7
частка єдиного податку, %	7,9	6,2	5,5

Особливим результатом справляння єдиного податку є від'ємна динаміка його надходжень від платників четвертої групи: з 38,6 млн грн (2020 рік) до 34,9 млн грн (2022 рік). Зважаючи на об'єкт податку цієї групи (площа та нормативна грошова оцінка земельних ділянок, які не зменшилися в розмірах),

такий тренд вважаємо негативним і потребуємо реактування з боку органів місцевого самоврядування.

Загалом варто зауважити, що, незважаючи на запроваджені в 2022 році пільги для платників єдиного податку, його надходження залишилися надійним внеском до фінансової основи місцевого самоврядування в Чернівецькій області.

Незважаючи на незначну частку в результатах місцевого оподаткування - по 0,1-0,2% (див. рис. 2.4.), також потрібно аналізувати місцеві збори та оцінювати перспективи зростання їх обсягів. До цього спонукає обмеженість інструментів місцевого оподаткування, які досі застосовуються в Україні. Крім того, збори фактично справляються за надання відповідних послуг споживачам. Тому збільшення їхнього обсягу напряду пов'язано зі створенням сприятливих умов для діяльності суб'єктів (збір за місця для паркування транспортних засобів (далі - збір за паркування)) і податкових агентів (туристичний збір) таких податкових платежів.

Наведені в таблиці 2.7. дані засвідчують поліпшення стану справляння місцевих зборів у Чернівецькій області протягом 2020-2022 років.

Таблиця 2.7

Показники місцевих зборів як джерела доходів місцевих бюджетів
Чернівецької області за 2020-2022 роки

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Збір за місця для паркування транспортних засобів			
план, тис грн	1719	1653	2404
факт, тис грн	1346	1651	2692
рівень виконання плану, %	78,3	99,9	112,0
приріст, % до попереднього року	93,3	122,7	163,1
Туристичний збір			
план, тис грн	1190	1009	1295
факт, тис грн	706	1101	2411
рівень виконання плану, %	59,3	109,1	186,2
приріст, % до попереднього року	62,9	155,9	219,0

Особливо кількісно позитивними є результати, отримані в 2022 році:

- перевиконання плану, насамперед, по туристичному збору (на 86,2%);

- додатна динаміка: + 63,1% до попереднього року по збору за паркування та +119,0% - по туристичному збору.

Проте, на наш погляд, основним чинником такого кількісного зростання стали воєнні дії. Вони призвели до потужної внутрішньої міграційної хвилі населення в західні області України та, відповідно, зростання попиту на тимчасове розміщення як громадян, так і транспортних засобів у відповідно обладнаних місцях за плату.

Отже, з погляду потреб посилення фінансової основи місцевого самоврядування в Чернівецькій області, слід зосередити зусилля органів влади практично на всіх інструментах місцевого оподаткування з наголосом на єдиному податку та податку на майно. Відповідну практику потрібно поширити на всю Україну.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Можливості використання європейського досвіду місцевого оподаткування у вітчизняній практиці

Розвиток будь-якої сфери економічних відносин передбачає вдосконалення механізму співпраці залучених до них суб'єктів. Додаткові можливості для обрання вектору такого вдосконалення формуються при вивченні та ретельному аналізі аналогічного досвіду, який уже мав місце в інших країнах. Зважаючи на обраний Україною євроінтеграційний курс, доцільно вивчати та переносити у вітчизняну практику, зокрема, й інструменти місцевого оподаткування, які довели свою результативність в інших країнах.

У цивілізованому світі рішення щодо місцевого оподаткування базуються на таких принципах функціонування його інститутів:

- 1) тягар місцевого оподаткування потрібно розподіляти справедливо з урахуванням реальної платоспроможності суб'єктів і отримуваної ними користі від публічних послуг;
- 2) економічна ефективність процедур місцевого оподаткування, тобто належний рівень рентабельності податкового адміністрування;
- 3) прозорість механізму місцевого оподаткування, без якої неможливий ефективний розподіл ресурсів територіальної громади та її членів;
- 4) безумовне право органів місцевого самоврядування визначати фіскальні масштаби місцевого оподаткування, з урахуванням законодавчо встановлених обмежень;
- 5) відносно однаковий рівень тягара місцевого оподаткування в різних територіальних громадах за подібного рівня публічних послуг, які отримують їхні члени;

6) мінімізація негативних наслідків місцевого оподаткування щодо потенційного впливу на економічне зростання, міграцію населення, матеріальне становище різних соціальних груп;

7) достатня еластичність у застосуванні інструментів місцевого оподаткування, зумовлена зв'язком між розмірами відповідних доходів місцевих бюджетів і рівнем їхніх видатків [45].

З погляду потенційних можливостей посилення фінансової основи місцевого самоврядування засобами місцевого оподаткування важливо систематизувати напрямки відповідного впливу за сутнісними ознаками його інструментів. Тому в європейських країнах поширена практика відповідного аналізу за двома ознаками: об'єкт місцевого оподаткування та рівень органу влади, який ініціює запровадження того чи іншого податкового платежу (рисунок 3.1.).

Рис. 3.1. Класифікація інструментів місцевого оподаткування (європейський досвід)

Такий підхід дозволяє обґрунтувати широкую варіативність місцевих податкових платежів, яка існує в європейських країнах, зокрема:

1) корпоративні та особисті місцеві податки на доходи: їхнє активне застосування у скандинавських країнах, Люксембурзі, країнах Балтії базується

на достатньо високому рівні добробуту жителів цих країн; ці платежі забезпечують формування 80 – 100% податкових доходів відповідних місцевих бюджетів;

2) місцеві податки з купівель / продажу: їхні найрізноманітніші форми сприяють отриманню місцевими бюджетами в Австрії, Угорщині, Греції, Іспанії, Португалії, Нідерландах 20-75% усього обсягу податкових надходжень;

3) податки на нерухомість: вважаються класичними інструментами саме місцевого оподаткування та відіграють найбільш вагому фіскальну роль у федеративних країнах (на європейському континенті – це Велика Британія, Німеччина);

4) інші місцеві податки та збори (екологічні, трудові, цільова плата за послуги): поєднують фіскальні інтереси органів місцевого самоврядування та необхідність досягнення ними цілей за іншими напрямками урядування (охорона довкілля, зайнятість населення, місцевий економічний розвиток тощо).

Не менш важливе чітке окреслення прав місцевого самоврядування у сфері власного фінансового забезпечення, що й породжує характеристику місцевого оподаткування за рівнем влади, який запроваджує відповідні обов'язкові платежі:

1) власні місцеві податки та збори, повна ініціатива щодо яких належить органам місцевого самоврядування. Найбільш вагомими серед них майнові та прибуткові податки, менша фіскальна роль характерна для місцевих універсальних і специфічних акцизів, податків на професії, промисли тощо;

2) місцеві надбавки до загальнодержавних податкових платежів, або відрахування від них, які запроваджує центральний рівень влади в країні.

Друга з розглянутих ознак класифікації інструментів місцевого оподаткування (див. рис. 3.1.) також є ідентифікатором рівня фіскальної автономії органів місцевого самоврядування. Вона є важливим фактором і одночасно показником розвитку демократичних процесів у цивілізованих країнах. Тому в окремих з них (наприклад, Італії, Франції) органи місцевого

самоврядування самостійно запроваджують місцеві податкові платежі. Одночасно, необхідність уникнути необґрунтованої федералізації, ще гірше, сепаратизму окремих органів місцевого самоврядування, змушує в більшості демократичних країн встановлювати законодавчі рамки для фіскальної ініціативи нижчих рівнів влади, а саме:

1) встановлення переліку місцевих податкових платежів, обов'язкових для запровадження нижчими рівнями влади: податок на нерухомість – Австрія, Данія, Іспанія, Фінляндія; місцевий податок на доходи громадян – Данія, скандинавські країни; місцевий податок на компанії – Австрія, Іспанія, Фінляндія; місцевий податок на торгівлю – Австрія, Албанія, Люксембург;

2) централізоване визначення розміру ставок окремих фіскально вагомих місцевих податкових платежів: податок на нерухомість – Албанія, Болгарія, Словаччина; податок на доходи громадян – Болгарія, Латвія; податок на торгівлю – Албанія; податок на компанії – Фінляндія;

3) централізоване визначення граничного розміру ставок окремих фіскально значимих місцевих податків: податок на нерухомість - Австрія, Данія, Іспанія, Фінляндія; податку на доходи громадян – Естонія, Норвегія; податок на домогосподарства – Португалія, Угорщина; податок на компанії – Австрія, Іспанія, Угорщина [20, с. 570].

Крім політичних факторів (збереження державного устрою та стабільності суспільних процесів), обмеження фіскальних повноважень органів місцевого самоврядування зумовлене необхідністю мінімізувати або навіть усунути будь-які макроекономічні ефекти місцевого оподаткування, забезпечити економічну ефективність і соціальну справедливість системи оподаткування всієї країни.

Незалежно від ступеня податкової самостійності регіональних і територіальних органів влади, обраної моделі місцевого оподаткування, первинне його призначення в будь-якій європейській країні – це забезпечити додатковий фіскальний потенціал місцевого самоврядування. Досягнути цієї цілі вдається по-різному (таблиця 3.1.). Тому в окремих країнах (Данія,

Ісландія, скандинавські країни) місцеве оподаткування забезпечує перерозподіл не менше 6% ВВП на користь органів місцевого самоврядування. Натомість Україна належить до групи європейських країн (Австрія, Велика Британія, Греція, Нідерланди, Словаччина), де аналогічний показник менший за 2%.

Таблиця 3.1.

Показники фіскальної результативності місцевого оподаткування в європейських країнах [20, с. 571-572]

Країна	Місцеві податкові платежі	
	частка у ВВП, %	частка у сукупних податкових надходженнях, країни, %
Австрія	1,4	10,1
Бельгія	2,1	4,7
Велика Британія	1,5	4,1
Греція	0,4	1,0
Данія	15,9	32,9
Ісландія	8,3	22,4
Іспанія	5,9	16,9
Італія	4,8	11,4
Люксембург	2,4	5,9
Нідерланди	1,4	3,4
Норвегія	6,5	16,3
Польща	5,7	16,3
Португалія	2,3	6,3
Словаччина	1,5	4,0
Угорщина	2,0	5,2
Україна	1,5*	6,3**
Фінляндія	9,9	21,2
Франція	4,4	9,7
Чехія	4,8	12,4
Швейцарія	5,0	14,0
Швеція	16,0	29,8

* у 2021 році

** у 2022 році

Таку ситуацію, на наш погляд, недоцільно характеризувати як критичну. Адже фіскальний результат місцевого оподаткування важливий не сам по собі, а у тісному взаємозв'язку з фіскальними потребами місцевого самоврядування. Тому подальший напрямок його розвитку в Україні ставимо в залежність від

обсягу й структури видаткових повноважень органів місцевого самоврядування, які вже певною мірою змінилися в ході реалізації адміністративної реформи та реформи бюджетної децентралізації протягом 2015-2021 років [29; 32]. При цьому слід мати на увазі, що сліпе копіювання чужого досвіду матиме більше негативних результатів. Адже в кожній європейській країні сформовано власний фундамент для розвитку бюджетно-податкових взаємовідносин, особливо коли йдеться про місцеве самоврядування. Тому подальший розвиток місцевого оподаткування в нашій країні вбачаємо за напрямком гармонійного поєднання ліпших європейських практик з історичними, соціально-економічними та політичними особливостями прогресу українського суспільства.

3.2. Напрямки активізації використання інструментів місцевого оподаткування в Україні

Дослідження місцевого оподаткування з погляду його ролі у формуванні фінансової основи місцевого самоврядування потребує відповідного акценту на посиленні його фіскального та регулюючого аспектів. Останні можуть перебувати в певному антагонізмі (збільшення податкового навантаження пригнічує економічну активність платників податків). Тому подальший розвиток місцевого оподаткування слід базувати на доведених фінансовою наукою та практикою положеннях щодо принципів його застосування, а саме: 1) самостійність; 2) загальність і обов'язковість; 3) економічна ефективність; 4) соціальна справедливість; 5) публічність [40, с. 136].

Незважаючи на досягнення реформи бюджетної децентралізації, для вітчизняної практики місцевого оподаткування залишаються актуальними висновки харківських науковців щодо недостатнього дотримання його принципу самостійності, а також рекомендацій Ради Європи щодо застосування положень Європейської хартії місцевого самоврядування, зокрема:

«1) віднесення до місцевих тих податків і зборів, що є локалізованими, прив'язаними до конкретної території, сплати яких важко уникнути;

2) надання органам місцевого самоврядування права встановлювати розміри ставок у певних, але широких межах, достатніх для забезпечення фінансування місцевих програм:

3) визначення пільг і звільнень щодо місцевих податків і зборів лише за рішеннями представницьких органів місцевого самоврядування, а не законодавчо;

4) повсюдність бази оподаткування для більшості адміністративно-територіальних одиниць відповідного рівня» [23, с. 7].

З позиції дотримання принципу економічної ефективності, при вдосконаленні механізму місцевого оподаткування слід основну увагу звернути на плату за землю і податок на нерухомість, які, маючи стабільну базу нарахування, формують майже половину надходжень від місцевого оподаткування.

Плата за землю в країнах ЄС вважається найбільш ефективним інструментом місцевого оподаткування через можливість розширити її базу, особливо не порушуючи дію податкових стимулів і регуляторів. Для досягнення подібної ситуації в Україні, вважаємо за необхідне:

- додати органам місцевого самоврядування повноваження визначати розміри пільг і ставок земельного податку. Крім фіскального ефекту для місцевих бюджетів, такий захід дозволить стимулювати розвиток земельного ринку в Україні, а також збалансувати динамічне зростання номінальних надходжень земельного податку та орендної плати за землю, щодо якої в органів місцевого самоврядування сьогодні є ширші повноваження;

- створити електронний реєстр земельних ділянок, які перебувають у власності або на правах оренди в різних суб'єктів з акцентом на їхні характеристики як об'єкту оподаткування з вільним доступом органів місцевого самоврядування до такої інформації. Такий реєстр забезпечить

повноцінний облік суб'єктів плати за землю та дотримання принципу публічності при її адмініструванні.

Все зауважене щодо плати за землю повною мірою стосується механізму справляння єдиного податку четвертої групи, який сплачують сільськогосподарські товаровиробники та фермери з одиниці площі земельних ділянок.

Одним з напрямків удосконалення механізму податку на нерухомість в Україні часто вважають зміну одиниці його застосування – перехід від одиниці площі до одиниці вартості. Такий підхід часто використовують у високорозвинутих країнах. Проте сьогодні існують, а в умовах воєнного стану ще й посилюються, перешкоди на шляху запропонованих змін. До них включено такі:

«1) відсутність повного реєстру об'єктів нерухомості (існуючий сьогодні реєстр прав власності містить лише ті об'єкти, щодо яких здійснювалися операції приватизації, купівлі-продажу, успадкування і дарування протягом останнього часу, після створення бази даних);

2) відсутність регламентованої системи міжвідомчого обміну даними з комп'ютерних баз, які містять інформацію про об'єкти нерухомості;

3) невизначеність відповідальності конкретного органу державного управління та відсутність механізмів і методики оцінки ринкової вартості об'єктів, яка суттєво відрізняється за місцем розташування» [18, с. 31].

Усунення зазначених перешкод дозволить у майбутньому перейти до іншої бази оподаткування податку на нерухомість. А до того часу слід зберегти один квадратний метр в якості такого елемента. Відповідно, зусилля органів місцевого самоврядування повинні бути спрямовані на виявлення реальних площ об'єктів нерухомості, легалізацію самобудів, ретельний облік за категоріями всіх об'єктів нерухомого майна, розташованого на території конкретної громади.

Крім того, потрібно вжити централізованих заходів щодо змін у механізмі оподаткування нерухомості, а саме:

1) запровадити обґрунтований розмір неоподатковуваної житлової площі (замість 60 і 120 кв.м.), який би корелював із соціальними нормами площі житла, що використовуються при нарахуванні громадянам державних соціальних допомог;

2) увести коригуючий коефіцієнт, який би врахував відмінності регіональних ринків нерухомості в Україні (наближеність до адміністративного центру, історично вагомих місць, екологічно чистої / забрудненої території тощо). Його використання сприятиме наближенню бази оподаткування до реальної вартості нерухомості, яка безпосередньо корелює з місцем розташування об'єктів;

3) забезпечити повноцінну роботу системи реєстрації та обліку об'єктів нерухомості на базі передових програмних, технічних, технологічних рішень зі збереженням високого рівня захисту даних і санкціонованого доступу посадових осіб органів місцевого самоврядування до відповідної інформації;

4) розширити перелік об'єктів податку на нерухомість за рахунок об'єктів незавершеного будівництва, тривалість будівництва яких перевищує, наприклад, 5 років [44, с. 104].

Зміни в механізмі оподаткування нерухомості повинні здійснюватися з урахуванням фактору тіньової економіки, який тільки посилив свій вплив в умовах воєнного стану в Україні. Сьогодні від оподаткування прихована значна частина доходів громадян. Тому одним із інструментів реалізації принципу соціальної справедливості залишається податок на нерухомість, об'єкти якої в умовах нестабільності стають привабливим активом для інвестування неоподаткованих заощаджень населення.

Особливе місце в заходах по вдосконаленню місцевого оподаткування посідає зміна механізму дії єдиного податку (перша – третя групи). Адже обсяги його надходжень корелюють з розмірами отриманого прибутку або підприємницького доходу. Тому, насамперед, потрібно враховувати ідеальну мобільність капіталу як об'єкта оподаткування, а також абсолютну схильність підприємців сплачувати якомога менші суми податків з отриманих доходів.

Щодо єдиного податку першочерговими вважаємо такі заходи, спрямовані на посилення його фіскальної ролі:

1) максимальне виявлення незареєстрованої підприємницької діяльності, в тому числі шляхом проведення роз'яснювальної роботи серед представників малого бізнес-середовища;

2) заохочення членів територіальної громади до зайняття власною підприємницькою діяльністю зі сплатою податку за спрощеною системою.

Зважаючи на дуже низький вклад місцевих зборів у формування фінансової основи місцевого самоврядування (див. рис. 2.4.), вважаємо за необхідне розширити податкові повноваження органів місцевого самоврядування і, відповідно, збільшити перелік таких цільових податкових платежів (наприклад, за рахунок зборів на: «утилізацію побутових відходів або прибирання сміття, полювання, рибальство, використання кар'єрних матеріалів, ветеринарне обслуговування худоби та інших домашніх тварин» [13, с. 117]).

Вагому роль у посиленні фіскальних можливостей місцевого оподаткування повинна зіграти розробка та активна промоція місцевих програм по роботі з членами територіальних громад, спрямована на підвищення рівня податкової культури громадян, роз'яснення позитивних аспектів місцевого оподаткування.

Узагальнюючим положенням щодо будь-яких змін в місцевому оподаткуванні, на нашу думку, повинно стати розуміння можливості їх впровадження тільки із припиненням військової агресії росії щодо суверенної держави Україна.

ВИСНОВКИ

Проблематика місцевого оподаткування набула особливої актуальності в Україні, зважаючи на фінансово-політичні процеси (реформа адміністративного устрою, бюджетна децентралізація, євроінтеграційні процеси та перехід на міжнародно визнані стандарти оподаткування) та форс-мажорні події (пандемія COVID-19, відкрита військова агресія росії проти незалежної держави). Необхідність гарантувати незворотність процесу розвитку громадянського суспільства, інституту місцевого самоврядування зумовлює активний пошук можливостей його адекватного фінансового забезпечення.

Важлива роль при виконанні такого завдання відводиться місцевому оподаткуванню. Адже воно є невід'ємною складовою фінансової основи місцевого самоврядування, яке розвивається в Україні з часу ухвалення та введення в дію Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та ратифікації Європейської хартії місцевого самоврядування (1997 рік). Місцеве самоврядування, як право територіальних громад, реалізується через функціонування законно обраних обласних, районних рад і рад територіальних громад – органів місцевого самоврядування в Україні.

Реальна дієвість місцевого самоврядування забезпечується його матеріальною та фінансовою основою. Згідно з Конституцією України, до складу останньої входять доходи місцевих бюджетів та інші кошти. Згідно з Бюджетним кодексом України, доходи місцевих бюджетів містять податкові надходження, до складу яких входять місцеві податки та збори.

Варіативність місцевого оподаткування визначається обраним у країні методом його застосування. У фінансовій науці передбачено кілька його моделей: повна автономія органів місцевого самоврядування при запровадженні податкових платежів (самооподаткування); часткова податкова автономія місцевого самоврядування (централізоване встановлення переліку місцевих податкових платежів при одночасному використанні органами місцевого самоврядування права на самостійне запровадження податкових

платежів, актуальних для територіальної громади); уведення податкових платежів місцевого значення згідно з визначеним центральною владою переліком.

В Україні має місце остання модель місцевого оподаткування. Тому перелік місцевих податків і зборів визначено статтею 10 Податкового кодексу України. Вони є інструментами місцевого оподаткування, результативність застосування яких, насамперед, визначається законодавчо обумовленим механізмом. До складу останнього входять традиційні елементи оподаткування (об'єкт, суб'єкти, база, ставки оподаткування та податковий період).

Проведений у ході дослідження аналіз ролі місцевих податків і зборів як інструментів формування фінансової основи місцевого самоврядування в Україні (на прикладі Чернівецької області) дозволив зробити наступні узагальнення:

- на відміну від загальноукраїнських показників (зменшення доходів від місцевого оподаткування в 2022 році на 25,0 млрд грн), у Чернівецькій області спостерігалася незмінна позитивна тенденція щодо його обсягів, а також виконання планових завдань по мобілізації;

- відбулося певне зростання фіскальної ролі місцевого оподаткування, що засвідчила частка доходів від його застосування в доходах місцевих бюджетів з 10,5% (2020 рік) до 11,1% (2022 рік);

- протягом 2020-2022 років незначно змінилася структура місцевих податків і зборів на користь єдиного податку. Його частка зросла з 53,7% (2020 рік) до 55,2% (2022 рік). Відповідно, на 1,7% зменшилася частка єдиного податку та на 0,1% зросла частка обох місцевих зборів;

- переважаючими платниками єдиного податку (не менше 80,0% усіх надходжень) залишаються громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності; ця група платників потребує підвищеної уваги як з боку контролюючих органів, так і з боку органів місцевого самоврядування, щодо виконання податкових зобов'язань у запланованому обсязі оскільки в 2020-2022 роках жодного разу не

було досягнуто виконання плану з надходження єдиного податку від фізичних осіб;

- особливий результат справляння єдиного податку – це від'ємна динаміка його надходжень від платників четвертої групи: з 38,6 млн грн (2020 рік) до 34,9 млн грн (2022 рік);

- забезпечити зростання як абсолютних, так і відносних показників по податку на нерухомість органам місцевого самоврядування в Чернівецькій області вдалося, насамперед, завдяки його справлянню з об'єктів нежитлової нерухомості;

- погіршився стан справляння плати за землю, особливо з юридичних осіб, а також транспортного податку, реальні розміри якого та рівень виконання планових показників мають негативну динаміку, ймовірно, через відносно погіршення рівня добробуту населення та оптимізацію шляхом реєстрації відповідних об'єктів оподаткування на юридичних осіб;

- поліпшилися результати справляння місцевих зборів: у 2022 році на 86,2% перевиконано план по туристичному збору, спостерігається додатна динаміка: + 63,1% до попереднього року по збору за паркування та +119,0% - по туристичному збору.

Базовими факторами виявленого стану справ вважаємо форс-мажорні обставини, які призвели:

- в 2020 році до:

1) локдауну (призупинення чи взагалі припинення господарської діяльності багатьма суб'єктами);

2) надання центральними органами влади додаткових податкових пільг;

3) зниження рівня добробуту громадян, їхніх доходів;

4) зростання розмірів податкового боргу;

- в 2022 році до:

1) звуження кола платників податків, у тому числі суб'єктів місцевих податків і зборів;

2) втрати об'єктів місцевого оподаткування (насамперед, транспортних засобів, нерухомості, відмінної від земельної ділянки), або різке зменшення їхньої кількості (послуг з тимчасового проживання туристів);

3) внесення змін до Податкового кодексу України та надання широкого кола пільг суб'єктам місцевих податків на період дії воєнного стану та після нього.

При визначенні напрямків розвитку місцевого оподаткування в Україні доцільно взяти до уваги відповідний досвід європейських країн, а саме:

- неухильне дотримання принципів функціонування інститутів місцевого оподаткування;
- чітке окреслення та обґрунтування прав місцевого самоврядування у сфері власного фінансового забезпечення;
- варіативність застосування подібних за змістом інструментів місцевого оподаткування;
- узгодження фіскального результату місцевого оподаткування з фіскальними потребами місцевого самоврядування.

Подальший розвиток місцевого оподаткування в Україні слід базувати на доведених фінансовою наукою та практикою положеннях щодо принципів його застосування, а саме: самостійність; загальність і обов'язковість; економічна ефективність; соціальна справедливість; публічність.

У контексті їхнього практичного втілення у вітчизняній практиці місцевого оподаткування, на наш погляд, доцільними є наступні заходи:

- надання органам місцевого самоврядування повноважень визначати розміри пільг і ставок земельного податку;
- створення електронного реєстру земельних ділянок, які перебувають у власності або на правах оренди в різних суб'єктів з акцентом на їхні характеристики як об'єкту оподаткування з вільним доступом органів місцевого самоврядування до такої інформації;
- максимізація зусиль органів місцевого самоврядування по виявленню реальних площ об'єктів нерухомості, легалізації самобудів, ретельному обліку

за категоріями всіх об'єктів нерухомого майна, розташованого на території конкретної громади;

- запровадження обґрунтованого розміру неоподаткованої житлової площі (замість 60 і 120 кв.м.), який би корелював із соціальними нормами площі житла, що використовуються при нарахуванні громадянам державних соціальних допомог;

- уведення коригуючого коефіцієнту, який би врахував відмінності регіональних ринків нерухомості в Україні (наближеність до адміністративного центру, історично вагомих місць, екологічно чистої / забрудненої території тощо);

- забезпечення повноцінної роботи системи реєстрації та обліку об'єктів нерухомості на базі передових програмних, технічних, технологічних рішень зі збереженням високого рівня захисту даних і санкціонованого доступу посадових осіб органів місцевого самоврядування до відповідної інформації;

- розширення переліку об'єктів податку на нерухомість за рахунок об'єктів незавершеного будівництва, тривалість будівництва яких перевищує, наприклад, 5 років;

- максимальне виявлення незареєстрованої підприємницької діяльності, в тому числі шляхом проведення роз'яснювальної роботи серед представників малого бізнес-середовища;

- заохочення членів територіальної громади до зайняття власною підприємницькою діяльністю зі сплатою податку за спрощеною системою;

- розширення податкових повноважень органів місцевого самоврядування щодо збільшення переліку місцевих зборів - цільових податкових платежів з урахуванням індивідуальних потреб розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бак Н.А. Фінанси : навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 352 с.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2542-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Вишневецький В.П., Чекіна В.Д. Оподаткування нерухомості: теорія та зарубіжний досвід. *Фінанси України*. 2007. №11. С. 43-52.
4. Гостєва О.Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. *Економіка та право*. 2016. № 3. С. 134-139. URL : <https://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/download/102/84>
5. Державна казначейська служба України : офіційний сайт. URL : <http://www.treasury.gov.ua/>
6. Державна податкова служба України : офіційний сайт. URL : <https://tax.gov.ua/>
7. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Державні фінанси: Теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі / пер. з англ. Ю. Немец. Київ : Основи, 1998. 542 с.
9. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15 жовт. 1985 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
10. Князькова В.Я., Путненко А.Ю. Проблеми місцевого оподаткування в Україні та напрями їх подолання. URL : <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12341>
11. Когут Ю.М., Ковач-Румп Г.Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9261>

12. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4870>
13. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. Київ : Знання, 1999. 487 с.
14. Кузькін Є.Ю. Місцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2015. № 4. С. 34-47.
15. Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період. Харків : Форт, 2000. 296 с.
16. Луніна І.О., Фролова Н.Б. Міжнародні тенденції реформування податкових систем у післякризовий період 2008-2014 рр. та уроки для України. *Фінанси України*. 2015. № 8. С. 7-20.
17. Любченко оцінив масштаби тіньової зайнятості в Україні : *Слово і діло*. Аналітичний портал. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/21/novyna/suspilstvo/lyubchenko-oczinuyv->
18. Мельник В., Пенякова Г. Оподаткування нерухомості в Україні: можливості і перспективи. *Світ фінансів*. 2010. Вип. 1. С. 28-34.
19. Міністерства фінансів України : *веб-сайт*. URL : <http://www.minfin.gov.ua>
20. Місцеві фінанси : підручник / за ред. О.П. Кириленко. Київ : Знання, 2006. 677 с.
21. Науковці та практики дискутують щодо шляхів зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2014. № 8. С. 125-133.
22. Овчинніков А.В. Місцеве оподаткування в Україні: еволюція та перспективи його розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 634-639. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/106.pdf
23. Олійник О.В., Юшко С.В. Податковий кодекс України: оцінка змін в оподаткуванні. *Вісник ХНАУ*. 2011. № 8. С. 3-13.
24. Пастущенко К. Реформа місцевого оподаткування – шлях до відновлення України. *LB.ua*. URL :

- https://lb.ua/blog/kristina_pastushchenko/540652_reforma_mistsevogo_opodat_kuvannya-.html
25. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 209 с.
 26. Податковий кодекс України : Закон України 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
 27. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14 січ. 2011 р. № 11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0011201-11?lang=uk#top>
 28. Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» : Закон України від 20.03.2003 р. № 641-IV. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua>
 29. Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад : Закон України від 9 лют. 2017 р. № 1851-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-viii#Text>
 30. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 13 трав. 2020 року № 591-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-20#Text>
 31. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2120-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
 32. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 груд. 2015 р. № 157-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>

33. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2021 р. № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
34. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
35. Про місцеві податки і збори : Декрет Кабінету Міністрів України від 20 трав. 1993 р. № 56-93. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>
36. Про систему оподаткування : Закон Української РСР від 25 черв. 1991 р. № 1251-XII. URL : <http://www.rada.gov.ua>
37. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва : Указ Президента України від 3 лип. 1998 р. № 727 URL : <http://www.rada.gov.ua>
38. Сидор І.П., Карпишин Н.І. Місцеве оподаткування в Україні в контексті забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/9_2020/58.pdf
39. Слободянюк Н.О., Коніна М.О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/109.pdf
40. Суторміна В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава – податки – бізнес: (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки) : монографія. Київ : Либідь, 1992. 328 с.
41. Тучак Т.В., Лінник О.П. Напрями реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Бізнесінформ*. 2020. № 3. С. 306-311. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-3_0-pages-306_311.pdf
42. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика : моногр. / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль, 2019. 280 с
43. Чернівецька обласна державна адміністрація : офіційний сайт. URL: <https://bukoda.gov.ua/>

44. Чубук Л.П. Зміни у системі оподаткування нерухомості як перспективний напрям податкової політики. *Фінанси України*. 2004. № 3. С. 99-105.
45. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on local taxation, financial equalization and grants to local authorities. Rec (2000)14.: Council of Europe, 2000.
46. Taxation trends in the European Union - Data for the EU Member States, Iceland and Norway. - Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2014. 308 p. URL : <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/>.

АНОТАЦІЯ

Непийвода Р.Я. Місцеві податки і збори, їх роль у формуванні фінансової основи місцевого самоврядування. Рукопис. Дипломна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа і страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

У дипломній бакалаврській роботі розкрито теоретичні основи місцевого оподаткування, оцінена роль місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів у 2020-2022 роках, обґрунтовано тенденції розвитку механізму місцевого оподаткування в Україні в сучасних умовах.

Ключові слова: місцеве самоврядування, фінансова основа, місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки, місцеві збори.

SUMMARY

Nepryvoda R.Y. Local taxes and fees, their role in the formation financial basis of the local self-government. Manuscript. Graduate work on competition of the first (bachelor) level of the higher education for the specialty 072 – Finance, banking and insurance. Jury Fed'covych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

In the bachelor's thesis work theoretic basics of the taxation are disclosed, the role of the local taxes and fees in the formation of the local budget revenues in 2020-2022 years is analyzed, tendencies of the mechanism of local taxation's development in Ukraine are outlined.

Key words: local self-government, financial basis, local budgets, incomes of local budgets, local taxes, local fees.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ Р.Я. Непийвода